

Т. О. Татарнікова,
здобувач, Національний університет цивільного захисту України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5470-8288>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.23.213

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Т. Tatarnikova,
Applicant, National University of Civil Defence of Ukraine

THE SYSTEM OF INTERNAL SECURITY OF UKRAINIAN SOCIETY:
THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

У статті здійснено дослідження сучасного стану та перспектив розвитку системи забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства. Зокрема, проаналізовано структуру загальної моделі забезпечення внутрішньої безпеки. Виокремлено специфічні риси внутрішніх компонентів системи забезпечення внутрішньої безпеки. Досліджено механізм забезпечення національної безпеки та внутрішньої безпеки суспільства.

Підкреслено, що забезпечення внутрішньої безпеки суспільства як складний соціальний об'єкт відповідає вимогам системного підходу і може бути представлене у вигляді системи, що розвивається, що включає певну сукупність підсистем компонентів (елементи), а також системотворчих зв'язків і відносин між ними.

Зазначено, що важливою закономірністю стійкого функціонування всієї системи забезпечення внутрішньої безпеки сучасного українського суспільства є підтримання балансу життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, їх взаємна відповідальність за безпеку одне одного, законність, тісна взаємодія з регіональними та міжнародними системами безпеки.

Показано, що діяльність із забезпечення внутрішньої безпеки України здійснюється шляхом реалізації певних функцій, найбільш загальними з яких є пізнавальна, проєктувальна, конструктивна, комунікативна та організаційна. Залежно від змісту завдань, що вирішуються, виділяють також загальні (штабні) та забезпечуючі (допоміжні) функції, а за юридичним засадах — за характером заходів впливу, що базується на врегульованих законом процедурах, а також залежно від суб'єктів, що їх реалізують, — функції кримінально-правового, цивільно-правового та адміністративно-правового характеру.

Зазначено, що в Україні переважно сформований та функціонує механізм забезпечення національної безпеки та внутрішньої безпеки суспільства як її складової. Основу його складають органи законодавчої, виконавчої та судової влади, державні, громадські та інші організації та об'єднання, громадяни, а також законодавство, що регламентує відносини у сфері безпеки. Досить конкретно та чітко визначено функції суб'єктів безпеки, сили та засоби їхнього впливу на об'єкти внутрішньої безпеки, процедури прийняття та реалізації рішень з цих питань.

The article studies the current state and prospects of development of the system of ensuring of the internal security of Ukrainian society. In particular, the structure of the general model of ensuring of the internal security is analyzed. The specific features of internal components of the internal security system are allocated. The mechanism of ensuring of the national security and the internal security of society is investigated.

It is emphasized that ensuring of the internal security of society as a complex social object meets the requirements of a systematic approach and can be presented in the form of a developing system, including a certain set of subsystems of components, as well as system-forming relations between them.

It is noted that an important regularity of the stable functioning of the entire system of ensuring of the internal security of modern Ukrainian society is to maintain a balance of the vital interests of the individual, society and the state, their mutual responsibility for each other's security, legality and close interaction with regional and international security systems.

It is shown that the activities to ensure the internal security of Ukraine are carried out through the implementation of certain functions, the most common of which are cognitive, design, constructive, communicative and organizational one. Depending on the content of the tasks to be solved, there are also general (staff) and supporting (auxiliary) functions, and on a legal basis — based on the nature of the measures of influence and based on the procedures regulated by law, as well as depending on the subjects implementing them, — functions of criminal law, civil law and administrative law.

It is specified that in Ukraine the mechanism of ensuring of the national security and the internal security of society as its component is mainly formed nowadays. It is based on legislative, executive and judicial authorities, state, public and other organizations and associations, citizens, as well as legislation regulating relations in the field of security. The functions of security entities, the forces and means of their influence on internal security objects, the procedures for making and implementing decisions on these issues are quite specific and clearly defined.

Ключові слова: внутрішня безпека, система, механізм, національна безпека, модель.

Key words: internal security, system, mechanism, national security, model.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Система забезпечення національної безпеки будь-якої держави передбачає захист інтересів особистості та суспільства від різноманітних небезпек та загроз. Домінуючими тенденціями, що впливають на її внутрішню сферу, є безперервне зростання злочинності, підвищення ступеня її тяжкості та суспільної небезпеки. Криміналізація суспільства, організована злочинність, корупція, наркоманія та тероризм, їх ступінь виразності, безумовно, є результатом низки помилок, допущених у ході соціально-економічних реформ в Україні протягом останніх десятиліть. Наведене вище обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Слід зазначити, що питання забезпечення внутрішньої безпеки останніми роками, постійно потрапляли до кута зору сучасних закордонних і вітчизняних вчених, зокрема, таких, як: Ю. Бисага, С. Гордієнко, Л. Дешко та ін., однак формування дієвої системи забезпечення внутрішньої безпеки все ще потребує додаткового дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку системи забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства.

Для досягнення поставленої мети в роботі пропонується поставити та вирішити такі завдання:

- проаналізувати структуру загальної моделі забезпечення внутрішньої безпеки;
- виокремити специфічні риси внутрішніх компонентів системи забезпечення внутрішньої безпеки;
- дослідити механізм забезпечення національної безпеки та внутрішньої безпеки суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними суб'єктами забезпечення внутрішньої безпеки виступають органи державної влади та управління, а також недержавні структури, громадські організації та об'єднання.

Під системою забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства слід розуміти широкий комплекс різних державних та недержавних інститутів, утворень, органів та організацій, що діють в інтересах досягнення необхідного рівня його соціальної, політичної, економічної, оборонної, правової, інформаційної, екологічної та інших видів захисту від внутрішніх та частини зовнішніх загроз [2; 4].

Важливою закономірністю стійкого функціонування всієї системи забезпечення внутрішньої безпеки сучасного українського суспільства є підтримання балансу життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, їх взаємна відповідальність за безпеку одне одного, законність, тісна взаємодія з регіональними та міжнародними системами безпеки.

Загальна модель системи забезпечення внутрішньої безпеки суспільства представляє собою наступну структуру:

- по-перше, вона є елементом складнішої системи забезпечення національної безпеки;
- по-друге, є сукупність компонентів (елементи), що утворюють цілісний організм, у тому числі за об'єктами — особиста безпека, внутрішня безпека, державна безпека; за суб'єктами — конституційна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека, інформаційно-психологічна безпека;
- по-третє, має певну ієрархію рівнів, за якою у центрі системи перебуває людина, але базовими інструментами є суспільство та держава;
- по-четверте, вона повинна бути адаптивною до умов функціонування та розвитку, відкритою, здатною оперативно реагувати на обстановку, що динамічно змінюється, особливо в різних сферах суспільного життя країни;
- по-п'яте, система має головний системоутворюючий чинник, яким є діяльність її суб'єктів (і певною мірою об'єктів), які реалізують свої цілі за допомогою різноманітних засобів та методів — політичних, організаційних, правових, економічних, виховних та інших;
- по-шосте, ця соціальна система відповідає вимогам спадкоємності та розвитку; в ній в основному зберігається те позитивне, що було створено в попередні періоди історії країни та частково відсікається той негативний досвід, який іноді намагаються перенести на національний ґрунт без урахування конкретних історичних умов та специфіки;
- по-сьоме, вона має специфічне функціонально-цільове призначення, суть якого полягає в реалізації

життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави з урахуванням та на основі взаємозалежності соціальних, економічних, політичних, екологічних, технологічних, інформаційних, оборонних, духовно-психологічних та інших чинників [1; 3].

Загалом забезпечення внутрішньої безпеки суспільства як складний соціальний об'єкт відповідає вимогам системного підходу і може бути представлене у вигляді системи, що розвивається, що включає певну сукупність підсистем компонентів (елементи), а також системотворчих зв'язків і відносин між ними [1; 5].

Система забезпечення внутрішньої безпеки визначається се структурними та функціональними компонентами. Специфіка структурних компонентів полягає в тому, що:

- по-перше, що в системі відбиваються об'єктивні потреби особистості, суспільства та держави щодо надійної захищеності їх життєво важливих інтересів у країні;
- по-друге, їх життєво важливі інтереси виражають сукупність усвідомлених потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливості їхнього прогресивного розвитку;
- по-третє, суспільні цінності за своїм змістом представляють сукупність засобів задоволення потреб та інтересів об'єктів внутрішньої безпеки, втрата яких веде до зникнення нації як суб'єкта державотворення;
- по-четверте, особливим складом сил, засобів та ресурсів забезпечення внутрішньої безпеки;
- по-п'яте, відповідністю органів забезпечення внутрішньої безпеки цілям системи;
- по-шосте, особливостями суб'єктів та об'єктів цієї системи [2; 5].

Діяльність із забезпечення внутрішньої безпеки України здійснюється шляхом реалізації певних функцій, найбільш загальними з яких є пізнавальна, проєктувальна, конструктивна, комунікативна та організаційна. Залежно від змісту завдань, що вирішуються, виділяють також загальні (штабні) та забезпечуючі (допоміжні) функції, а за юридичним засадах — за характером заходів впливу, що базується на врегульованих законом процедурах, а також залежно від суб'єктів, що їх реалізують, — функції кримінально-правового, цивільно-правового та адміністративно-правового характеру.

Виявлені функції органів забезпечення внутрішньої безпеки дозволяють визначити закономірність у моделюванні правової підсистеми забезпечення внутрішньої безпеки. Вона полягає в наступному: законодавець вказує якийсь орган забезпечення внутрішньої безпеки в Конституції України (у фіксованій формі), потім видає закон, який визначає сферу діяльності та нормативно-правовий статус цього органу, а також закони, де розкривається зміст основних та додаткових функцій; далі провадиться деталізація останніх у відомчих нормативних актах. Як показує досвід останніх років, такий підхід переважно виправдовує себе, сприяє більш ефективному захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави у цій сфері [1; 3].

Загальна система забезпечення внутрішньої безпеки функціонує завдяки постійній взаємодії всіх її компонентів: структурних та функціональних.

В Україні переважно сформований та функціонує механізм забезпечення національної безпеки та внутрішньої безпеки суспільства як її складової. Основу його складають органи законодавчої, виконавчої та судової влади, державні, громадські та інші організації та об'єднання, громадяни, а також законодавство, що регламентує відносини у сфері безпеки. Досить конкретно та чітко визначено функції суб'єктів безпеки, сили та засоби їхнього впливу на об'єкти внутрішньої безпеки, процедури прийняття та реалізації рішень з цих питань.

Разом з тим аналіз функціонування механізму забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства цілком виразно показує, що він недостатньо ефективний, дає серйозні збої і вимагає вдосконалення всіх ланок [2; 3].

Що ж до системи забезпечення внутрішньої безпеки суспільства, то вона призначена захищати життєво важливі інтереси особистості, суспільства та держави від різноманітних небезпек та загроз.

Аналіз функціонування системи забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства в сучасних умовах свідчить про те, що своєчасне та об'єктивне виявлення загроз, їх характеру та ступеня виразності допоможуть визначити основні напрямки діяльності щодо їх запобігання та локалізації, а також форми, способи, засоби та методи вирішення завдань, що випливають із тієї сукупності умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, нашого суспільства та держави.

Залежно від місця виникнення та розташування джерела небезпеки слід розрізняти внутрішні та зовнішні загрози, а ступінь сформованості загроз вказує на їхній потенційний або реальний характер. Класифікація загроз на такі види має винятково важливе значення для всієї системи національної безпеки, тому що дозволяє прогнозувати, попереджати та знижувати їх вплив на різні сфери життєдіяльності [4; 5].

Дослідження змісту загроз безпеці українського суспільства показує, що більшість із них носять переважно внутрішній характер і зосереджені у внутрішньополітичній, економічній, соціальній та духовній сферах. Зовнішні загрози та геополітичне становище України опосередковано впливають на внутрішню безпеку, але не мають вирішального значення для неї та дозволяють перерозподілити певні сили та засоби держави та суспільства для вирішення першочергових внутрішніх проблем.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, система внутрішньої безпеки України перебуває ще в процесі свого формування. Тут існує багато невирішених проблем:

- не впорядковано потік інформації через різні організаційні рівні до Президента;
- відсутні відпрацьовані процедури управління у кризових ситуаціях;
- є дублювання функцій окремих елементів системи забезпечення національної безпеки;

— залишаються слабкими горизонтальні зв'язки між відомствами, які беруть участь у процесі забезпечення національної безпеки та підпорядковані безпосередньо Президенту;

— не повністю відповідає потребам вирішення проблем, що стоять перед країною, у контекст забезпечення внутрішньої безпеки.

Ці та інші недоліки усуваються в процесі послідовної нормотворчої діяльності, здійснення демократичних перетворень у всіх сферах життя України, становлення та зміцнення правової держави та громадянського суспільства.

Подальше дослідження можливих підходів до організації системи забезпечення безпеки, вивчення форм її функціонування в контексті розвитку внутрішньої та світової ситуації є актуальною як у науковому, так і в практичному вирішенні проблеми. Це сприятиме розвитку як теорії, так і практичної діяльності щодо становлення демократичної державності України, а також забезпечення узгоджених підходів світової спільноти до вирішення завдань збереження та зміцнення міжнародної стабільності, безпеки та миру.

Література:

1. Бисага Ю. М., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 4. С. 43—49.
2. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття "державна безпека". Стратегічна панорама. 2003. № 2. С. 114—120.
3. Корж І. Ф. Державна безпека: методологічні підходи до системи складових понять. Правова інформатика. 2012. № 4 (36). С. 69—75.
4. Мюджахіт Б., Стельмах А. Сучасні аспекти формування та реалізації публічної безпеки: європейський досвід. Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення. 2023. № 5. С. 6—17.
5. Лемак О. Забезпечення національної безпеки як функція держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 38. С. 64—67.

References:

1. Bysaga, Yu. M., Deshko L. M. & Nechiporuk, H. Yu. (2020), "International security, national security, constitutional security: theoretical and legal approaches", *Porivnialno-analitychne pravo*, vol. 4, pp. 43—49.
2. Hordiienko, S. H. (2023), "The essence and content of the concept of "state security", *Stratehichna panorama*, vol. 2, pp. 114—120.
3. Korzh, I. F. (2012), "State security: methodological approaches to the system of constituent concepts", *Pravova informatyka*, vol. 4 (36), pp. 69—75.
4. Lemak, O. (2016), "Ensuring national security as a function of the state", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 38, pp. 64—67.
5. Miudzhakhit, B. & Stelmakh, A. (2023), "Modern aspects of the formation and implementation of public security: European experience", *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonallennia*, vol. 5, pp. 6—17.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2024 р.